

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΙΟΝΗΣ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου έλυσε μονόπλευρα το ανατολικό ζήτημα με τη βίαιη επιβολή των απόψεων της πανσλαβιστικής προπαγάνδας. Η αντίδραση όμως των Ελλήνων και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών ματαίωσαν τα σχέδια των πανσλαβιστών με την υπογραφή της νέας συνθήκης του Βερολίνου. Η προηγούμενη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, που δημιουργούσε εκτεταμένο βουλγαρικό κράτος, αποτελούσε έκτοτε το μεγάλο όνειρο των Βουλγάρων, που κατηύθυνε και τη μετέπειτα πολιτική τους. Επιδιώκοντας, λοιπόν, να παρουσιάσουν όσο περισσότερα μπορούσαν εξαρχικά χωριά, για να τα εμφανίσουν ως βουλγάρικα, όταν θα διαλυόταν η οθωμανική αυτοκρατορία, στηριζόμενοι στην εκκλησιαστική προτίμηση του κόσμου, εξανάγκαζαν με κάθε τρόπο τους υπόδουλους πληθυσμούς ν' αναγνωρίσουν την εξαρχία και να δεχθούν τη βουλγάρικη εκπαίδευση¹.

Ο ελληνισμός διαισθάνθηκε τον κίνδυνο και αντέδρασε με την οργάνωση της εκπαίδευσης και την ενίσχυση της εκκλησίας. Έτσι άρχισε ο μακεδονικός αγώνας, ο οποίος υπήρξε ένας ιδιότυπος και ακήρυκτος πόλεμος, που κράτησε 38 ολόκληρα χρόνια και πέρασε από τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση της ειρηνικής διεύδυσης (1870-1897), που χαρακτηρίζεται από την έντονη προπαγανδιστική δράση τους, δεν απέδωσε. Ακολούθησε η δεύτερη φάση της οργάνωσης του βουλγαρικού κομιτάτου (1897-1904), όπου οργιάζει η τρομοκρατία. Οι Βούλγαροι κατά την περίοδο αυτή θέλουν να εμφανισθούν ως προστάτες του υπόδουλου χριστιανισμού της Μακεδονίας. Κάτω, όμως, από το ευαγγέλιο του ελευθερωτή και το μανδύα του σταυροφόρου έκρυβαν το εγχειρίδιο του δολοφόνου. Πολεμούσαν βέβαια τους Τούρκους, αλλά και όλους εκείνους που δεν ήθελαν να γίνουν Βούλγαροι. Εκμεταλλευόμενοι τον άτυχο πόλεμο του 1897, που εξανέμισε τις εθνικές ελπίδες των Ελλήνων, οι Βούλγαροι παρουσιάζονται αυτή την περίοδο ως πρόμαχοι της ελευθερίας και ως απόστολοι της αντιτουρκικής σταυροφορίας. Πίστευαν ότι

1. Βλ. Κ. Βαβούσκου, «Ο Μακεδονικός Αγών και η ιστορία του», *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 69 (1994), τευχ. Β', σ. 315-316.

θα έπαιρναν με το μέρος τους όλους εκείνους που μιλούσαν σλαβόφωνα ιδιώματα, τους γραικομάνους όπως τους αποκαλούσαν. Αυτούς προσπάθησαν να προσηλυτίσουν και να τους παρασύρουν στην εξουσία. Οι πληθυσμοί, όμως, αυτοί αντέδρασαν, γιατί είχαν ελληνική συνείδηση και ήθελαν να μείνουν πιστοί στο Πατριαρχείο. Οι ελληνόφωνοι πάλι πληθυσμοί ούτε καν ήθελαν να ακούσουν για αποσκίρτηση. Και τότε άρχισε η τρομοκρατία των Βουλγάρων. Πολλά ήσαν τα θύματα της θηριωδίας των. Το επίσημο ελληνικό κράτος παρέμεινε απλώς θεατής των γεγονότων. Ευτυχώς, που το Πατριαρχείο αντιλήφθηκε την κρισιμότητα αυτής της κατάστασης κι έστειλε νεαρούς δυναμικούς μητροπολίτες σε περιοχές της Μακεδονίας που οργάνωσαν την πρώτη υποτυπώδη άμυνα του υπόδουλου ελληνισμού κατά των κομιτατζήδων².

Η επανάσταση του Τλιντεν, που ξέσπασε στις 20 Ιουλίου 1903, προξένησε μεγάλες συμφορές κι έθασε τα βουλγαρικά όνειρα. Η Μακεδονία παρουσιάζεται ως αναρχούμενη, γεγονός που έδωσε την ευκαιρία στις Μεγάλες Δυνάμεις να επέμβουν και να επιβάλλουν ειδικές ρυθμίσεις που εξυπηρετούσαν τα συμφέροντά τους με τις ζώνες επιρροής που αποκτούσαν. Η ελληνική κυβέρνηση ακολουθούσε το δόγμα της άψογης στάσης και αρκούσαν να παρακολουθεί την όλη κατάσταση, περιοριζόμενη μόνο σε διαμαρτυρίες. Ο θάνατος, όμως, του Παύλου Μελά τον Οκτώβριο του 1904 έρχεται να συγκλονίσει ολόκληρη την Ελλάδα. Έρχεται να σημάνει πανελλήνιο συναγερισμό για να γίνει το θαύμα. Και τότε όλοι ξεσηκώθηκαν για να τρέξουν σε βοήθεια της Μακεδονίας. Έτσι οργανώθηκε ο ντόπιος πληθυσμός που πέρασε στην τρίτη φάση (1904-1908) του ένοπλου αγώνα. Η αρχική αυτοάμυνα, που πρόβαλε ο ντόπιος πληθυσμός της Μακεδονίας, κάτω από την καθοδήγηση των εκκλησιαστικών και προξενικών αρχών του, μετατράπηκε σ' επίθεση, που οδήγησε τον ελληνισμό στην επικράτησή του.

Για το μακεδονικό αγώνα στο σαντζάκι των Σερρών δεν έχει δημοσιευθεί μέχρι σήμερα καμιά ολοκληρωμένη και συστηματική εργασία. Έχουν γραφεί, βέβαια, κάποια άρθρα σε τοπικές εφημερίδες ή περιοδικά αλλά τα άρθρα αυτά είναι πολύ γενικά και δεν καλύπτουν όλη την περίοδο του ένοπλου μακεδονικού αγώνα στους καζάδες του σαντζακίου των Σερρών. Από τις παλιές εργασίες που δημοσιεύτηκαν στα «Σερραϊκά Χρονικά», ξεχωρίζουν οι εκθέσεις του προξένου Σακτούρη, που παρουσιάστηκαν από το Βασίλειο Λαούρδα με εισαγωγή του Πέτρου Πέννα³, τα άρθρα του Νατάλη Πέτροβιτς και Ιωάννη Τόζη

2. Κ. Χιόνης, *Ο Μακεδονικός Αγώνας στο σαντζάκι της Δράμας*, εκδ. Ξυράφι, Καβάλα 2015, σ. 15.

3. Β. Λαούρδα-Π. Πέννα, «Ο Μακεδονικός Αγών εις την περιοχή των Σερρών κατά το 1907 (εκθέσεις του Προξένου Σακτούρη)», *Σερραϊκά Χρονικά* 3 (1958) 5-143.

στα «Σερραϊκά Χρονικά» του 1958⁴ και οι σημειώσεις και οδηγίες του Δημοσθένη Φλωριά, που δημοσιεύθηκαν στο ίδιο περιοδικό το 1961⁵. Ενδιαφέρουσα είναι ακόμα και η ανακοίνωση που έγινε από τον Πέτρο Πέννα στο Συμπόσιο του Μακεδονικού Αγώνα, που οργανώθηκε στη Θεσ/νίκη από 28 Οκτωβρίου έως 2 Νοεμβρίου 1984⁶. Τέλος, η πρόσφατη εργασία του καθηγητή Κυριάκου Παπακυριάκου στηρίζεται στις παραπάνω δημοσιεύσεις και σε απομνημονεύματα μακεδονομάχων⁷.

Την υπάρχουσα βιβλιογραφία έρχεται σήμερα να συμπληρώσει το αρχειακό υλικό που παρέμεινε ανεκμετάλλευτο στα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών. Οι αναφορές που αποστέλλονται είτε από τους υποπροξένους των Σερρών στην προϊστάμενη αρχή τους, είτε από τους αξιωματικούς που υπηρετούσαν ως γραμματείς στο ίδιο υποπροξενείο, στο ειδικό τμήμα του Μακεδονικού Κομιτάτου, είναι διαφωτιστικές. Παρακολουθούμε την πορεία του μακεδονικού αγώνα στο σαντζάκι των Σερρών μέσα από το ανέκδοτο αρχειακό υλικό που μας διασώζεται. Μέσα από την αλληλογραφία των δύο Εθνικών Κέντρων, της Καβάλας και των Σερρών, έρχονται στο φως νέα στοιχεία που συμπληρώνουν τα κενά που υπήρχαν, διορθώνουν τα εσφαλμένα, αποκαθιστούν την ιστορική αλήθεια. Από τη μελέτη της αλληλογραφίας αυτής αποδεικνύεται ότι η οργάνωση του αγώνα στην Ανατολική Μακεδονία ανέκοψε το ρεύμα της καθόδου των Βουλγάρων στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, περιόρισε τη βουλγαρική διείσδυση και ξεκαθάρισε περιοχές των σαντζακίων Δράμας και Σερρών από την παρουσία των Βουλγάρων. Η διαπίστωση αυτή της υποχώρησης των Βουλγάρων ομολογείται και από αρχικομιτατζή, ο οποίος αναφέρει σ' επιστολή του, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Βίος μας», τεύχ. 8, 1907, που εξέδιδε στη Σόφια ο Στρασιμίρωφ, ότι η κατάσταση άλλαξε στην Ανατολική Μακεδονία από τότε που ήρξατο η άνοδος δια θαλάσσης των ελληνικών ανταρτικών ομάδων. Αποδεικνύεται ακόμα, από τα ίδια τα έγγραφα που διασώζονται, ότι η προσφορά των ντόπιων κατοίκων στην ένοπλη εθνική αντίσταση ήταν μεγάλη. Τούτο, άλλωστε, αναγνωρίζεται και από τον ίδιο τον αρχηγό του Εθνικού Κέντρου Καβάλας Στυλιανό Μαυρομιχάλη, ο οποίος στην από 15-7-1930 επιστολή του, που έστειλε

4. Ν. Πέτροβιτς, «Ο Μακεδονικός αγών και η συμβολή των Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά*, 3 (1958) 159-187. Ι. Τοζη, «Ενας οξύμωρος κομματικός αντίκτυπος του Μακεδονικού Αγώνος στην Αμερική», *Σερραϊκά Χρονικά*, 3 (1958) 188-224.

5. Β. Λαούρδα- Π. Πέννα, «Αρχείον Μακεδονικού Αγώνος Αλεξάνδρου Δαγκλή. Σημειώσεις και οδηγίες Δημοσθένους Φλωριά», *Σερραϊκά Χρονικά*, 4 (1961) 97-144.

6. Π. Πέννα, «Η οργάνωση του Μακεδονικού Αγώνα στην περιοχή των Σερρών», *Συμπόσιο Μακεδονικού Αγώνα*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1987.

7. Κ. Παπακυριάκου, *Ο Μακεδονικός αγώνας στο Νομό Σερρών*, Σέρρες 2012.

στο δημοσιογράφο Δ. Δημητριάδη, αναφέρει: *Νομίζω ότι ο μακεδονικός αγών δεν υπήρξε μεμονωμένον έργον ολίγων αποστόλων ή αρχηγών έξωθεν επιδραμόντων, αλλ' ότι αυτόν κατειργάσθη η μακεδονική ψυχή και ιδία οι βουλγαρόφωνοι εκείνοι, οι οποίοι χάριν της αθανάτου ελληνικής ιδέας τα πάντα εθυσίασαν. Οι εκ της ελευθέρας Ελλάδος κατελθόντες δεν επράξαμεν τι άλλο, ειμή το γενικόν τούτο συναίσθημα του μακεδονικού λαού, να συντονίσωμεν εις μίαν οργάνωσιν, η οποία τόσα αγαθά αποτελέσματα επέφερε*⁸.

Σήμερα αναζητώντας τους δημιουργούς που διαμόρφωσαν και σημάδεψαν με το πέρασμά τους το μακεδονικό αγώνα στην Ανατολική Μακεδονία, όχι μόνο ερχόμαστε στη γνώση της σύγχρονης νεοελληνικής πραγματικότητας αλλά και τιμούμε βαθύτερα τη μεγάλη αυτή προσφορά τους κρατώντας την χρονικά άφθαρτη μέσα στα ζωντανά στοιχεία του σημερινού εθνικού μας βίου.

Βασικό κέντρο οργάνωσης του μακεδονικού αγώνα στην Ανατολική Μακεδονία ήταν οι Σέρρες. Το σαντζάκι των Σερρών αποτελούνταν από 8 καζάδες: των Σερρών, της Ζίχνας, του Νευροκοπίου, του Ρασλοκίου, Απάνω Τζουμαγιάς, Μελενίκου, Δεμίρ Ισσάρ (Σιδηροκάστρου) και Πετριτσιού. Στους βόρειους καζάδες του σαντζακίου αυτού υπήρχε σλαβόφωνος πληθυσμός, που άρχισε να πυκνώνει μετά το 1872, όταν άρχισε η βουλγαρική προπαγάνδα. Ο πληθυσμός όμως αυτός, αν και ήταν σλαβόφωνος, παρέμενε πιστός στον ελληνισμό και στην ορθοδοξία, γεγονός που δυσκόλευε το έργο των Βουλγάρων προπαγανδιστών. Κατά του πληθυσμού αυτού άρχισε από το 1900 η τρομοκρατία. Δέκα συμμορίες κομιτατζήδων εξαπολύθηκαν στις βόρειες επαρχίες του σαντζακίου των Σερρών με αρχηγό τον περιβόητο και αδίστακτο Γιάννη Σανδάσκι, ο οποίος με 200 περίπου άνδρες αλώνιζε τις περιφέρειες αυτές κι έκανε αισθητή την παρουσία του⁹. Η κατάσταση γίνεται απελπιστική, όταν άρχισε ο βίαιος προσηλυτισμός των περιοχών αυτών. Οι περιφέρειες του Πετριτσιού, Σιδηροκάστρου και Μελενίκου ελέγχονταν από τα σώματα των κομιτατζήδων. Οι μόνες εστίες ελληνισμού που απέμειναν στα βόρεια αυτά μέρη ήταν το Στάρτσοβο και το ίδιο το Μελένικο. Η ανυπαρξία ένοπλης και οργανωμένης αντίστασης των Ελλήνων οδήγησε στην τραγική αυτή κατάσταση.

Την απουσία ένοπλων ελληνικών σωμάτων για οργανωμένη αντίσταση κατά των Βουλγάρων αναπλήρωνε η παρουσία ψυχομένων ιε-

8. Βλ. Δ. Κ. Δημητριάδη, «Ιστορικά Σημειώματα», εφημ. Κήρυξ Καβάλας, αρ. φ. 1486/19-12-1930.

9. Για τη φυσιογνωμία του Γιάννη Σανδάσκι, βλ. Β. Καλογρηά, «“Βασιλιάς χωρίς στέμμα”»: Η δράση του Γιάννη Σαντάσκι στην Ανατολική Μακεδονία 1908-1912», *Σερραϊκά Σύμμεικτα* 2 (2013) 341-348.

ραρχών στις περιοχές Δράμας και Σερρών. Αναφέρουμε τους ιεράρχες του Μελενίκου Ειρηναίο και Αμιλιανό, του Νευροκοπίου Νικόδημο και Θεοδώρητο, της Δράμας και Ζίχνης Χρυσόστομο Καλαφάτη. Ο τελευταίος μάλιστα έγινε η ψυχή του μακεδονικού αγώνα στην περιοχή του¹⁰. Μαζί με τον αρχιδιάκονό του Θεμιστοκλή Χατζησταύρου οργανώνουν από το 1902 που βρέθηκαν στη Δράμα την πρώτη υποτυπώδη άμυνα κατά των θηριωδιών του Βουλγάρων. Από τα πρώτα θύματα που θρήνησαν οι ιεράρχες αυτοί, κατά τον πρώτο χρόνο της παρουσίας των στη Δράμα, ήταν ο Έλληνας πρόκριτος της Πλεύνας Αθανάσιος Βαλαβάνης. Ακολούθησε τον επόμενο χρόνο η δολοφονία των προκρίτων του Ζυρνόβου, που έγινε στις 26-10-1903, την ώρα της θείας λειτουργίας¹¹. Τα θύματα υπήρξαν μέλη της επιτροπής «Άμυνας» που είχε συστήσει ο Ίων Δραγούμης κατά το ολιγόχρονο πέρασμά του από το υποπροξενείο Σερρών. Τέτοιες επιτροπές «Άμυνας» είχαν συσταθεί σ' όλες τις πόλεις και σε πολλά χωριά της Ανατολικής Μακεδονίας για την αντιμετώπιση της βουλγαρικής παρουσίας. Δεν ενεργοποιήθηκαν, όμως, και αδράνησαν μέσα σ' ένα χρόνο. Η σύσταση της επιτροπής «Άμυνας» του Ζυρνόβου έγινε γνωστή στους Βουλγάρους, η οποία και προέβη στη σφαγή των μελών της. Ο υποπρόξενος των Σερρών Ίων Δραγούμης με τον αρχιδιάκονο Χρυσόστομο (Θεμιστοκλή Χατζησταύρου) έσπευσαν στο Ζύρνοβο για να ενταφιάσουν τα θύματα της βουλγαρικής θηριωδίας. Επιστρέφοντας από το Ζύρνοβο διανυκτέρευσαν οι δύο άνδρες στην Προσοτσάνη. Εκεί κατέληξαν, ύστερα από πολύωρη συζήτηση, ότι έπρεπε να δημιουργηθούν σώματα αντίστασης για να αντιμετωπισθεί η δράση των αντιπάλων. Εκεί άκουσαν τα παράπονα των προκρίτων της Προσοτσάνης και διαπιστώθηκε ότι ήταν καιρός να εγκαταλειφθεί η άψογη στάση και να προσφύγει ο μακεδονικός ελληνισμός στα όπλα *ως εις έσχατον μέσον της εθνικής αμύνης του και επικρατήσεως*¹². Την αρχή αυτή την ετήρησε ο Ίων Δραγούμης, ο οποίος την εμφύσησε και στους συγγενείς του. Γι αυτόν αναφέρει ο δημοσιογράφος Δ. Δημητριάδης το 1930 σε σχετικό άρθρο του στην τοπική εφημερίδα «Κήρυξ» της Καβάλας ότι ήταν καύχημα της Ανατολικής Μακεδονίας *ότι εν αυτή συνελήφθη το πρώτον η ιδέα της ενόπλου κατά των Βουλγάρων δράσεως*.

Όταν ξέσπασε το βουλγαρικό πραξικόπημα τον Ιούλιο του 1903, ο αρχιδιάκονος Χρυσόστομος της μητρόπολης Δράμας βρισκόταν στη

10. Χρυσόστομου Καλαφάτη, Εκθέσεις περί του Μακεδονικού αγώνος, επιμ. Β. Λαούρδα, εκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1960 και Κ. Χιόνη, ό.π., σ. 28.

11. Χ. Καλαφάτη, ό.π., σ. 10-11 και Αναστασίου Ιορδάνογλου, «Η κατάσταση στη Μακεδονία με βάση τα εκδεδόμενα έγγραφα, 1903-1908», *Συμπόσιο Μακεδονικού Αγώνα*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 128.

12. Δ. Κ. Δημητριάδη, ό.π., φ. 1516/25-1-1931.

Θεσ/νίκη. Μ' επείγον τηλεγράφημα του μητροπολίτη του επέστρεψε και ανέλαβε το έργο της καταστολής της εξέγερσης των κατοίκων του Παγγαίου, που είχαν παρασυρθεί από τους Βούλγαρους με το σύνθημα η «Μακεδονία για τους Μακεδόνες». Όταν έφθασε στο Παγγαίο, διαπίστωσε ότι όλοι οι κάτοικοι της περιοχής ήσαν μεμυημένοι στο κίνημα και οπλισμένοι. Με κίνδυνο της ζωής του κατόρθωσε να μεταστρέψει τα φρονήματα και ν' αφοπλίσει τους κατοίκους, που, τελικά, σώθηκαν από τις τουρκικές σφαγές, ενώ άλλες περιοχές, που παρασύρθηκαν στην ψευδεπανάσταση του Ίλιντεν, καταστράφηκαν από τον τουρκικό στρατό¹³.

Το 1904 η κατάσταση στα σαντζάκια των Σερρών και της Δράμας γίνεται αφόρητη. Οι δολοφονίες Ελλήνων πατριωτών συνεχώς αυξάνονται. Η ανάγκη οργάνωσης ένοπλων σωμάτων για την προστασία του ελληνικού πληθυσμού κρίνεται επιβεβλημένη. Υπέρμαχος του εξοπλισμού των κατοίκων της περιφέρειάς του και της κατάρτισης ένοπλων ανταρτικών ομάδων γίνεται ο ίδιος ο μητροπολίτης Χρυσόστομος μαζί με τον αρχιδιάκονό του. Δε βρέθηκε, όμως, στη Δράμα το κατάλληλο πρόσωπο για ν' αναλάβει την ευθύνη ενός τέτοιου εγχειρήματος. Ούτε βοηθήθηκε η προσπάθεια αυτή από το γενικό πρόξενο Θεσ/νίκης Αντωνόπουλο, που ασπαζόταν τις αντιλήψεις του τότε πρωθυπουργού Δ. Ράλλη, ο οποίος ακολούθησε το δόγμα της άψογης στάσης, για να αποφύγει τη σύγκρουση με την Τουρκία.

Την αδράνεια αυτή της προξενικής αρχής θέλησε να αναπληρώσει ο αρχιδιάκονος Χρυσόστομος, που κατήλθε στην Αθήνα και πρότεινε στον αξιωματικό Βελισαρίου να έλθει στη Μακεδονία για να αναλάβει το δύσκολο αυτό έργο. Η απάντηση του Βελισαρίου στην πρόταση του Χρυσοστόμου ήταν ότι δε θα παρέλειπε να πράξει το καθήκον του, όταν θα παρέδιδε το υλικό που διαχειριζόταν¹⁴.

Η δράση των βουλγαρικών συμμοριών εντάθηκε κατά τα έτη 1904-1905. Ο ελληνικός πληθυσμός περιορίστηκε σε μια παθητική αντίσταση και η αντιμετώπιση των θηριωδιών συνεχίστηκε μέσω της εκκλησίας, με την οποία συνεργάζονταν τα προξενεία, οι οργανώσεις και ο ελληνισμός της Μακεδονίας. Η αλλαγή του προξένου της Θεσ/νίκης Αντωνόπουλου και η παρουσία του Λάμπρου Κορομηλά διαμόρφωσαν ένα νέο κλίμα. Καταρτίζονται τα πρώτα ανταρτικά σώματα και για τη Δράμα προορίζεται ο υπολοχαγός του πυροβολικού Αμπράσογλου ή Αμπρακιώτης, που ατύχησε την επόμενη μέρα της εξόδου του, γιατί τον Αύγουστο του

13. *Τιμητικός Τόμος επί τω Ιωβηλαίω του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φιλίππων-Νεαπόλεως-Θάσου Χρυσοστόμου*, Καβάλα 1960, σ. 404-405.

14. Κ. Χιόνη, *ό.π.*, σ. 50.

1905 κυκλώθηκε στην Ποταμιά του Κιλκίς και το σώμα του διαλύθηκε. Ο ίδιος πιάστηκε αιχμάλωτος και καταδικάστηκε σε τριετή φυλάκιση. Επειδή δεν υπήρχε άλλο κατάλληλο πρόσωπο για ν' αντικαταστήσει τον Αμπράσογλου, ο Κορομηλάς κάλεσε τον αρχιδιάκονο Χρυσόστομο και του ανέθεσε το έργο του αξιωματικού Αμπράσογλου. Έτσι ο αρχιδιάκονος Χρυσόστομος έγινε αρχηγός του Εθνικού Κέντρου Δράμας και όλοι οι παλιοί συνεργάτες του ορκίσθηκαν αμέσως¹⁵. Ο μητροπολίτης Χρυσόστομος έπρεπε κατά το φαινόμενο να μένει αμέτοχος αλλά τα όργανά του εμπνέονταν και καθοδηγούνταν απ' αυτόν. Τότε πρέπει να μυήθηκαν ο Κομβόκης και όλοι οι άλλοι που έδρασαν στα χωριά της Δράμας. Η ίδρυση μικροομάδων προστασίας στα χωριά ανέκοψε τη δράση των κομιτατζήδων και κατέστησε επικίνδυνες τις μετακινήσεις τους. Κρυφά οπλίσθηκαν πολλοί κάτοικοι των περιχώρων, που έτρεχαν να βοηθήσουν, όταν παρουσιάζονταν συμμορίες κομιτατζήδων. Από τα πρώτα σώματα που καταρτίστηκαν ήταν και η ομάδα του δάσκαλου στο Βόλακα Δημητρίου Φραντζή, η δράση του οποίου έγινε αντιληπτή και για να αποφύγει τη σύλληψη η οργάνωση αναγκάστηκε να τον φυγαδεύσει στην Αθήνα.

Καθυστέρηση στην οργάνωση της αντίστασης παρατηρείται και στις βόρειες επαρχίες του σαντζακίου των Σερρών. Ο Σερραϊκός κάμπος τρομοκρατείται από τους αρχηγούς των βουλγαρικών συμμοριών Σανδάσκι, Τάσκα, Σαράσωφ και Ντίνα Αραμπατζή, ενώ η περιοχή της Ζίχνας και του Παγγαίου καταδυναστεύεται από τον Πανίτσα¹⁶. Το 1902 υποκύπτει η Βροντού, που είναι κέντρο 25 σλαβόφωνων χωριών, αλλά πιστών στον ελληνισμό και στην ορθοδοξία, και γίνεται ορμητήριο έκτοτε των κομιτατζήδων. Ο υποπρόξενος των Σερρών Στουρνάρας δεν προχώρησε στη σύσταση οργανωμένης αντίστασης, γιατί πίστευε ότι η θέση του ελληνισμού στις Σέρρες ήταν σταθερή και ακλόνητη. Στα τέλη του 1903 ανακλήθηκε και τον αντικατέστησε ο Ίων Δραγούμης, που αποσπάστηκε από το Μοναστήρι. Κατά την εξάμηνη παραμονή του στις Σέρρες, ο Ίων Δραγούμης σύστησε την επιτροπή «Άμυνας», γνωστή στους Σερραίους ως Ελληνικό Κεντρικό Κομιτάτο. Δύο χρόνια αργότερα, το 1905, συστήνεται και ο «Ορφεύς», πολιτιστικός σύλλογος, που ενσαρκώνει τον αγώνα και μεταβάλλεται σε φυτώριο μακεδονομάχων, το οποίο εκτελεί τις εντολές του υποπροξενείου.

Το 1905 υποπρόξενος Σερρών είναι ο Μ. Τσαμαδός, ο οποίος συνεπικουρείται από το λοχαγό Κουρέβελι, που υπηρετεί με το ψευδώνυμο Μάλλιος. Αυτός οργάνωσε δύο ανταρτικές ομάδες, που διαλύθηκαν, ό-

15. Δ. Κ. Δημητριάδη, *ό.π.*, φ. 1518/28-1-1931.

16. Π. Πέννα, *ό.π.*, σ. 437-438.

μως, ύστερα από ολιγόχρονη δράση, γιατί οι αρχηγοί των ομάδων αυτών δεν ήσαν εμπειροπόλεμοι.

Από τις αρχές του 1906 η κατάσταση αλλάζει στην Ανατολική Μακεδονία. Η ίδρυση και η οργάνωση των δύο Εθνικών Κέντρων, της Καβάλας και των Σερρών, εγκαινιάζει νέα γραμμή δυναμικής δράσης και ένοπλης αντίστασης, που ανατρέπουν τα δεδομένα που επικρατούσαν έως τότε στις περιοχές αυτές. Ο νεαρός σημαιοφόρος του Πολεμικού Ναυτικού Στυλιανός Μαυρομιχάλης, που καταφθάνει στην Καβάλα στις 1-4-1906, αναλαμβάνει ως γραμματέας του υποπροξενείου αυτού και οργανώνει το Εθνικό Κέντρο Καβάλας, με το ψευδώνυμο Στέφανος Μαυρομάτης. Την ίδια χρονική περίοδο τοποθετούνται στις Σέρρες ο Αντώνιος Σακτούρης ως υποπρόξενος και ο υπολοχαγός Δημοσθένης Φλωριάς ως γενικός γραμματέας για την οργάνωση του Εθνικού Κέντρου Σερρών¹⁷. Πρω της άφιξης αυτών των δύο υπήρχαν στις Σέρρες δύο σοβαρά ανταρτικά σώματα. Στο ένα αρχηγός ήταν ο Θανάσης Χατζηπανταζής και στο άλλο ο Δούκας ή καπετάν Ζέρβας¹⁸. Με την άφιξη των δύο ανδρών η πόλη των Σερρών αποκτά την πλήρη οργάνωσή της. Αναδιαρθρώνεται η εθνική άμυνα στο σαντζάκι των Σερρών και δημιουργούνται τακτικά και υπεύθυνα σώματα με ντόπιους και έμπειρους αρχηγούς και με ντόπια παλικάρια. Σε μικρό χρονικό διάστημα 15 οπλαρχηγοί με 250 άνδρες περιέτρεχαν τους καζάδες των Σερρών χτυπώντας τους κομιτατζήδες και εμψυχώνοντας τους κατοίκους της υπαίθρου.

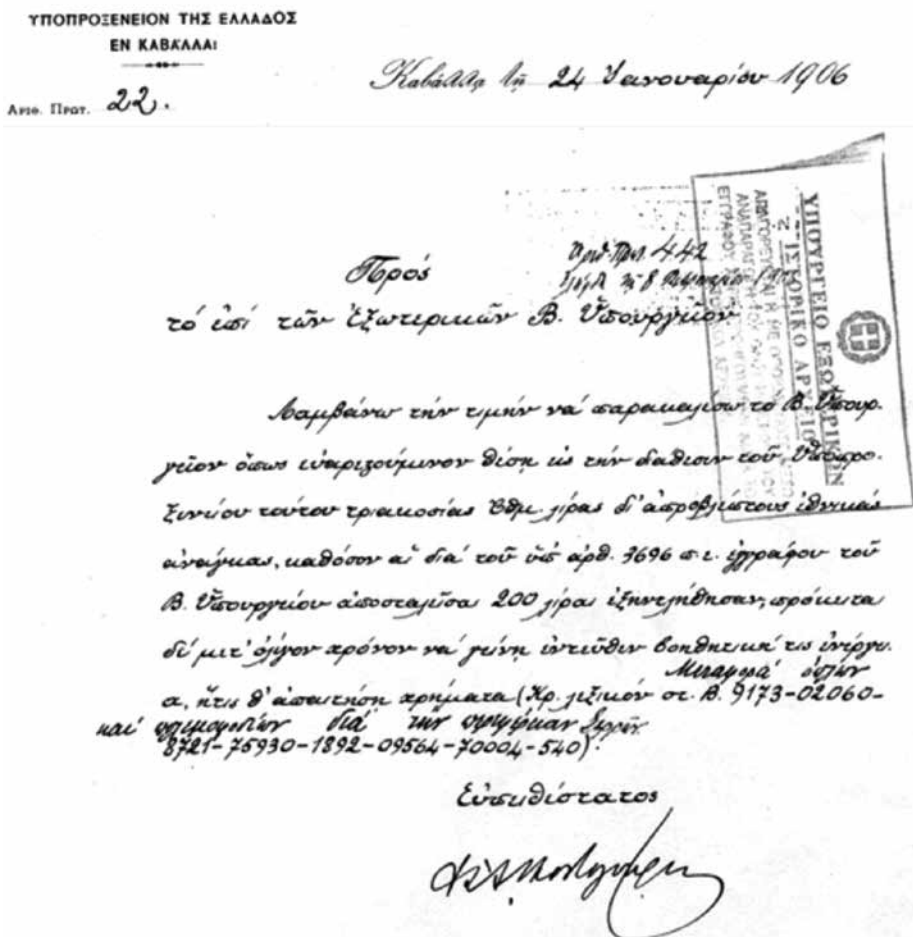
Οι πρώτες ελληνικές ανταρτικές ομάδες που άρχισαν να συστήνονται, ή οι συνεργάτες των υποπροξένων ή των ιεραρχών, έπρεπε να εξοπλισθούν. Τα όπλα μεταφέρονταν με πλοία και αποβιβάζονταν σε ερημικές ακτές του κόλπου του Ορφανού ή σε παραλίες της Καβάλας και της Θάσου, όπου τα ξεφόρτωναν και τα μετέφεραν με ζώα στη Δράμα. Εκεί τα αποθήκευαν στο χάνι του Ντελή Αντώνη, που βρισκόταν πίσω από το αρτοποιείο του Ν. Τσαγανού. Από το χάνι τα παραλάμβαναν οι μυστικοί απεσταλμένοι, που τα διοχέτευαν στα χωριά των Σερρών και της Δράμας. Πρώτη μνεία εξοπλισμού της επαρχίας Σερρών Ζίχνας γίνεται στην από 26-12-1904 αναφορά που απευθύνει στο υπουργείο Εξωτερικών ο υποπρόξενος Καβάλας Άγγελος Άννινος, ο οποίος ζήτησε 100 οθωμανικές λίρες για την επιχείρηση μεταφοράς 150 όπλων και 15.000 φυσιγγίων με σκοπελίτικο πλοίο μέσα σε βαρέλια κρασιού. Η αποστολή αυτή προοριζόταν, όπως αναφέρεται, *διά την εντεύθεν εισαγωγήν όπλων εις το διαμέρισμα Σερρών Ζίχνας*. Με νεότερη ανα-

17. Π. Τσάμη, *Μακεδονικός Αγών*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 358.

18. Π. Τσάμη, *ό.π.*, σ. 297.

φορά του, που απευθύνει στις 24-1-1906 ο υποπρόξενος Καβάλας Φ. Κοντογούρης στο υπουργείο Εξωτερικών, ζήτησε 200 λίρες, γιατί επρόκειτο δε μετ' ολίγον χρόνον να γίνη εντεύθεν βοηθητική τις ενέργεια, ήτις θ' απαιτήση χρήματα (Μεταφορά όπλων και πολεμοφοδίων διά την περιφέρειαν Σερρών)¹⁹.

Το σαντζάκι των Σερρών διαιρέθηκε σε τρία Αρχηγεία. Στο πρώτο του Μπέλες, που περιελάμβανε τους καζάδες του Μελενίκου, Πετριτσίου και Δεμίρ Ισάο, μετά το θάνατο του Χατζηπανταζή, ορίσθηκε αρχικά ως αρχηγός ο καπετάν Αλέξανδρος Ευρυθιώτης και μετέπειτα τοποθετήθηκε ως γενικός αρχηγός των σωμάτων που δρούσαν στην περι-

Το από 24-1-1906 έγγραφο του Φ. Κοντογούρη που ζητεί 200 λίρες για μεταφορά όπλων και πολεμοφοδίων στην περιφέρεια Σερρών.

19. Κ. Χιόνη, ό.π., σ. 252.

οχή του Μπέλες ο Στέργιος Βλαχάμπης ή Βλάχμπης, πρωτοπαλίκαρο του Χατζηπανταζή, που ήταν δραστήριος και διέθετε μεγάλη πείρα. Ξεκαθάρισε πολλά χωριά του Κάμπου από τους Βούλγαρους προπαγανδιστές και επανέφερε στην ορθοδοξία όσα εξαναγκάστηκαν να προσχωρήσουν στην εξουσία.

Στο Αρχηγείο της Νιγρίτας γενικός αρχηγός ορίζεται ο Αλέξανδρος Ευρυθιώτης ή Αϊβαλιώτης με έδρα το Χουμνικό και το Ζερβοχώρι και σε περιοχή που απλώνεται από τον κόλπο του Ορφανού ως το Ορλιακό και μέρος του μικρού Κάμπου. Κάτω από τις διαταγές του δρουν ο Γ. Γκούρμης, ο Καράπαπας, ο παπα-Πασχάλης ή καπετάν Ανδρούτσος και ο καπετάν Γεώργιος Γιαγκλής. Ο παπα-Πασχάλης έπεσε ηρωικά μαχόμενος, ύστερα από βουλγαρική προδοσία, ενώ ο Γιαγκλής υπήρξε ο αυστηρότερος τιμωρός εκείνων που τολμούσαν να διαπράξουν εγκλήματα κατά των Ελλήνων και εμπόδισε κάθε απόπειρα βουλγαρικής καθόδου προς τη Χαλκιδική και το Άγιον Όρος.

Στο Αρχηγείο της Ζίχνας και του Παγγαίου γενικός αρχηγός ορίζεται ο καπετάν Δούκας. Σ' αυτόν υπάγονται τα ανταρτικά σώματα του Μάρτζιου, του Τζουβαλτζή και του Μπουλασίκη²⁰. Αλωνίζουν και κυριαρχούν στην περιφέρειά τους. Ανταποδίδουν τα χτυπήματα των Βουλγάρων. Εξουδετερώνουν τη συμμορία του Πανίτσα στη Γράτσιανη. Τα χωριά αρχίζουν να ανασαίνουν και επιστρέφουν στην Ορθοδοξία. Στα Δαρνακοχώρια ο Ανδρέας Μακούλης, από τη Στενήμαχο, και ο καπετάν Στρατής προστατεύουν την περιφέρειά τους και πέφτουν σε μάχες που έδωσαν με υπέρτερες τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις. Από έκθεση του υποπρόξενου Σακτούρη μαθαίνουμε ότι ο παπα-Πασχάλης με το ψευδώνυμο Ανδρούτσος απέβη σωτήρ και προστάτης των ομογενών και ο φόβος των βουλγαρικών συμμοριών μέχρι που προδόθηκε κι έπεσε στη Νικοσλάβη. Από άλλη έκθεση του Σακτούρη μαθαίνουμε ότι το σώμα του Ανδρέα Στενημαχίτη καταστράφηκε στη Δόβιστα από προδοσία συντρόφου του. Αναφέρει ακόμα ο Σακτούρης ότι ο Ανδρέας συνήγου αγνότητα ήθους, αγαθότητα ψυχής, θάρρος και θαυμαστήν αισιοδοξίαν περί του εθνικού ημών αγώνος, και αξιομνημόνευτον ευφράδειαν. Ζωηρός και ακάματος εδημηγόρει διαρκώς προς τους χωρικούς και διά ζωηρών παραστάσεων και συγκρίσεων εκ της ιστορίας παρουσίαζε διά γλαφυράς γλώσσης και ωραίων εικόνων την υπεροχήν του Ελληνισμού κατά του Βουλγαρισμού και διά της αισιοδοξίας, της πειθούς και ακαταμαχήτων επιχειρημάτων συνήρπαζε και ενθουσίαζε τους ακροατάς του²¹.

20. Π. Πέννα, ό.π., σ. 438.

21. Β. Λαούρδα-Π. Πέννα, «Ο Μακεδονικός Αγών», ό.π., σ. 81.

Ο φυλετικός αγώνας οξύνεται και διεξάγεται με πείσμα κατά το Μάρτιο του 1907. Ο υποπόξενος Καβάλας Νικόλαος Μαυρουδής στην από 27-3-1907 επιστολή του στον υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Σκουζέ αναφέρει ότι *αι φυλετικάί ταραχαί ήρξαντο πάλιν εν ταις πόλεσι και ιδίως εν τη υπαίθρω χώρα δριμύτεραι και με φονικάς εκδηλώσεις*²². Τα ελληνικά ανταρτικά σώματα δέχονται άλλο ένα κτύπημα στις 17-4-1907. Το σώμα του καπετάν Στρατή, που αριθμούσε 10 άνδρες, κτύπησε στο χωριό Σουμπάς-κιοϊ σχισματικούς που επέστρεφαν από τις Σέρρες στη Δράνοβα. Η χωρίς λόγο επίθεση προκάλεσε το θάνατο τεσσάρων, ενώ πληγώθηκε ένας άντρας και τραυματίστηκε ελαφρά μια γυναίκα. Τούτο προκάλεσε την επέμβαση των στρατιωτικών αποσπασμάτων, που κινήγησαν τους αντάρτες και τους πολιορκήσαν στην Τοπόλιανη. Από τους 10 άνδρες μόνο δύο διέφυγαν, ένας σκοτώθηκε και οι υπόλοιποι 7 παραδόθηκαν και κλείστηκαν στις φυλακές.

Ο Ιούλιος του 1907 υπήρξε μήνας απωλειών για τους Έλληνες. Τον ίδιο μήνα καταστρέφεται και το σώμα του περίφημου Μητρούση, το οποίο προδόθηκε και πολιορκήθηκε στα Κάτω Καμενίκια Σερρών, όπου κρυβόταν. Από τους άνδρες του τρεις σκοτώθηκαν, ενώ οι άλλοι δύο πιάστηκαν αιχμάλωτοι, καταδικάστηκαν και απαγχονίστηκαν.

Ο αγώνας των ελληνικών σωμάτων παρουσιάζει αρχικά δυσκολίες στις Σέρρες, τις οποίες παραθέτει ο Σακτούρης στις από 4-1-1907 οδηγίες του στους αγωνιστές. Στις οδηγίες αυτές αναφέρει: *...Δυστυχώς, όμως, η ημετέρα οργάνωσις ευρίσκειται ακόμη εν τη γενέσει της, συγκρινομένη μάλιστα προς την από τοσούτων ετών οργανωθείσαν και θαυμασίως λειτουργούσαν βουλγαρικήν δράσιν, και επομένως αδυνατεί να ανταπεδικήται εντός 24 ή 48 ωρών». Και συνεχίζοντας ο Σακτούρης τις οδηγίες αναφέρει την έλλειψη εμπείρων αρχηγών, γεγονός που επισημαίνει: «Αλλ' εκείνο εφ' ου προσκρούει σήμερον το ζήτημα, εκείνο όπερ επιβραδύνει την οργάνωσιν και επομένως την αποτελεσματικήν άμυναν και εις το οποίον οφείλεται συνεπώς η αδυναμία της αμέσου και οιονεί ραγδαίας ανταπεδικήσεως, είναι η έλλειψις καταλλήλων αρχηγών. Ούτως εις μεν καταδειχθείς ανεπαρκής, αντιληφθείς δε και ομολογήσας ο ίδιος την ανεπάρκειάν του απεχώρησεν ή αναχωρεί κατ' αυτάς, παραδώσας προσωρινώς άλλω και την αρχηγίαν του σώματος, μέχρις ευρέσεως καταλλήλου. Του ετέρου σώματος οι άνδρες θεωρήσαντες άτολμον και ανεπαρκή τον αρχηγόν των, εγκατέλιπον αυτόν. Ο της τρίτης ομάδος αρχηγός είναι αναντιρορήτως νοήμων, νοημονέστερος και κάλλιον των άλλων κατενόησε τον αγώνα. Πλην νέος έτι ων δεν συνεπλήρωσε την οργάνωσίν του, ουδέ παρεσκεύασεν επαρκώς το έδαφος, ώστε να έχη ε-*

22. Κ. Χιόνη, ό.π., σ. 260.

λευθερίαν και ασφάλειαν εις τας κινήσεις του²³, γι' αυτό και απαιτείται τολμηρός αρχηγός που να επιχειρεί γενναίως επιθέσεις και κατά ατόμων, και κατά θέσεων που θεωρούνται ληστοφωλιές τρομοκρατών.

Οι φόνοι που εκτελούνταν από τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα προκαλούσαν τις διαμαρτυρίες των τουρκικών αρχών και των Ευρωπαϊών αξιωματικών, γεγονός που ανάγκασε τις κυβερνήσεις να υποδείξουν την αναστολή των εκτελέσεων. Παρατηρείται μια ολιγόχρονη ύφεση, αλλά ξανάρχισε ο φυλετικός αγώνας για να λήξει με την επανάσταση των Νεοτούρκων και την καθιέρωση του τουρκικού συντάγματος τον Ιούλιο του 1908.

Από τη μελέτη της προξενικής αλληλογραφίας διαφωτίζεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος των δύο αξιωματικών που οργάνωσαν τα δύο Εθνικά Κέντρα στην Ανατολική Μακεδονία, του Στυλιανού Μαυρομιχάλη και του Δημοσθένη Φλωριά κατά την κρίσιμη περίοδο του μακεδονικού αγώνα στην Καβάλα και στις Σέρρες. Ακαταπόνητοι και οι δύο εργάτες της εθνικής ιδέας, συντέλεσαν τα μέγιστα στην ανάπτυξη του εθνικού φρονήματος των κατοίκων της υπαίθρου με τη σύσταση ειδικών εθνικών επιτροπών και τη σύνταξη κανονισμών. Η διαφορά και η πρόοδος της εθνικής ιδέας έγινε αισθητή από τότε που ανέλαβαν να οργανώσουν τα δύο αυτά Εθνικά Κέντρα οι φίλεργοι και ενθουσιώδεις αυτοί αξιωματικοί. Οι χωρικοί ανέκτησαν θάρρος και τόλμην τοιαύτην ώστε τα πάντα εισίν έτοιμοι να θυσιάσωσιν υπέρ της πατρίδος...²⁴. Η αναπτέρωση του εθνικού φρονήματος των κατοίκων της υπαίθρου, η εξύψωση της παιδείας, η ένοπλη οργάνωση των εντοπίων, η απώθηση των Βουλγάρων στα βόρεια της Δράμας και των Σερρών, ο οικονομικός αποκλεισμός αυτών από τις μεγάλες αγορές των πόλεων, καθώς και η επέκταση του ένοπλου αγώνα στη Δυτική Θράκη πρέπει να θεωρηθούν δικά τους επιτεύγματα.

Ο στυλοβάτης του Εθνικού Κέντρου Σερρών Δημοσθένης Φλωριάς, ύστερα από απαίτηση των Τούρκων, ανακαλείται και επέστρεψε στην Αθήνα τον Απρίλιο του 1908. Άφησε πίσω του ένα έργο θεμελιωμένο, το οποίο συνέχισε ο αντικαταστάτης του Βασίλειος Καψαμπέλης, γνωστός με το ψευδώνυμο Κατσιμάνης, στον οποίο και παρέδωσε τις σημειώσεις και οδηγίες του, τις οποίες και δημοσίευσε ο Πέτρος Πέννας στον τέταρτο τόμο των «Σερραϊκών Χρονικών». Ο άλλος στυλοβάτης του Εθνικού Κέντρου Καβάλας Στυλιανός Μαυρομιχάλης, στενός συνεργάτης του Δημ. Φλωριά, αντικαταστάθηκε το Μάρτιο του 1909 από

23. Β. Λαούρδα-Π. Πέννα, «Ο Μακεδονικός Αγών», ό.π., σ. 24.

24. Κ. Χιόνη, «Η δράση του Στυλιανού Μαυρομιχάλη στην Καβάλα κατά τον Μακεδονικό Αγώνα», *Πελοποννησιακά*, ΚΖ' 2003-2004, σ. 130.

τον ανθυποπλοίαρχο Κων/νο Τυπάλδο, ο οποίος δεν μπόρεσε να ανεχθεί την εκμετάλλευση των ιερών και οσίων που αντιλήφθηκε, τα βρόντηξε κι επέστρεψε στην υπηρεσία του, ύστερα από τρεις μήνες διαμονής του στην Καβάλα. Κατήγγειλε τις εισφορές που εισπράχθησαν από τους καπνεμπόρους της Καβάλας για το οικοτροφείο της Αλιστράτης, που κήκε σκοπίμα, γιατί είχε ασφαλιστεί σε διπλάσια τιμή. Κατήγγειλε τα όπλα που πωλούνταν, ενώ έπρεπε να διανέμονται δωρεάν για να εξοπλίζονται οι πατριώτες των περιχώρων²⁵. Όλα αυτά βέβαια δεν πρέπει να τα ξεχνούμε, αν θέλουμε να κάνουμε ιστορία και όχι αισθητική. Σήμερα, όμως, με την καθολικότητα που δίνει στη θεώρησή μας η χρονική απόσταση και η πληρότητα της ιστορικής έρευνας, κρίνουμε την πολιτεία των αγωνιστών του μακεδονικού αγώνα με μεγαλύτερη κατανόηση και περισσότερη ωφέλεια. Αντλούμε διδάγματα από τις αρετές τους, διδάγματα από τις κακίες τους. Αναμφίβολο πάντως είναι ότι ο μακεδονικός αγώνας έδωσε ένα χρώμα παλικαριάς στο νεοελληνικό ήθος. Ξανασύνδεσε το έθνος μας με τις ωραιότερες παραδόσεις της ελληνικής λεβεντιάς.

Πίστεψαν οι Βούλγαροι ότι θα πετύχαιναν τους στόχους τους με την τρομοκρατία. Η τρομοκρατία, όμως, έφερε το αντίθετο αποτέλεσμα, γιατί οργάνωσε τον υπόδουλο ελληνισμό και τον οδήγησε στην ένοπλη αντίστασή του. Τα κακουρήματα των Βουλγάρων εξήγειραν το ελληνικό στοιχείο, φανάτιζαν τους πατριώτες, που προέβαιναν σ' αντεκδικήσεις. Ο εθνικός φανατισμός παρέσυρε μερικές φορές τα αντιμαχόμενα μέρη και σ' ακρότητες. Θύματα των ακροτήτων υπήρξαν και αθώοι, αφού μερικές φορές δε γινόταν διάκριση ανάμεσα σ' ενόχους και αθώους κι αρκούσε ο χαρακτηρισμός πατριαρχικός ή εξαρχικός για να βρεθεί κάποιος δολοφονημένος. Γεγονός είναι ότι ο μακεδονικός αγώνας στην Ανατολική Μακεδονία σημείωσε μεγάλη επιτυχία, γιατί υπήρξε το προπύργιο και ο προμαχώνας των συγκρούσεων, που ανέκοψε το ρεύμα της διείσδυσης των Βουλγάρων στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία και έδωσε ανάσα στις περιοχές που δεχτηκαν τις πρώτες επιθέσεις των Βουλγάρων. Με το μακεδονικό αγώνα ο ελληνισμός αναμέτρησε τις δυνάμεις του, αναθάρρησε και οδήγησε το έθνος μας στη μεγάλη αγωνιστική προβολή του, στην εποποιία των ένδοξων βαλκανικών πολέμων.

25. Κ. Χιόνη, *Ο Μακεδονικός Αγώνας*, ό.π., σ. 190-191.

KONSTANTINOS CHIONIS

THE COURSE OF THE MACEDONIAN STRUGGLE
IN EASTERN MACEDONIA

Abstract

The Macedonian Struggle was a unique and undeclared war that began in 1870 with the founding of the Bulgarian church and lasted for 38 whole years and passed through three phases. The first phase of peaceful penetration (1870-1897), is characterized by intense propaganda action. Then, followed the second phase of the organization of the Bulgarian Committee (1897-1904), where terrorism is rampant. Hellenism responded by organizing education and strengthening the church. However, the death of Paul Mela in October 1904 shook the whole of Greece. All Hellenism rose up to help Macedonia. The native population was organized and passed in the third phase (1904-1908) of the armed struggle. The initial self-defense, that the local population of Macedonia put up, under the guidance of its ecclesiastical and consular authorities, turned into an attack that led Hellenism to victory.

The paper records the course of the organization of the Macedonian Struggle and the major events that occurred in Eastern Macedonia and in particular in Sanzaki, Serres, based on the correspondence of the two Greek Consulates of Serres and Kavala in the Historical Archives of the Ministry of Foreign Affairs.